

Pa løs historisk grunn

103458

9. APRIL hadde Arbeiderbladet en 1. leder med titelen «Dagen». Lederskribenten minnes begivenhetene for tyve år siden, og skriver ganske riktig at overfallet kom «som lyn fra klar himmel». Men så fortsetter han: «Den gang tenkte vi altså i den første verdenskrigs baner».

Dette er ikke helt i overensstemmelse med kjensgjerningene. Som Kåre Fasting skriver i sin biografi over Norges utenriksminister under den første verdenskrig (*Nils Claus Ihlen*. Gyldendal Norsk Forlag, 1955): «Under den systematiske nedvurdering av regjeringens opptreden i 1914 som dens motstandere med landets skarpeste penner satte i gang fra første stund, er historien på dette punkt blitt forvansket».

Med utgangspunkt i Fastings bok skal det her ganske kort gjengis hvordan den norske regjering i 1914 mestret situasjonen som oppstod i de kritiske sommerdager.

Særlig hadde Norge da lykken av å ha en utenriksminister som var sin oppgave voksen, eller med Fastings ord: «Den plutselige nye situasjon fant ham ikke sovende» (uthevet av Morgenbladet).

Regjeringen Nygaardsvolds vankelmødige opptreden i

april dagene 1940 — som kulminerte med ordren om stille mobilisering (som tar ca. to dager å gjennomføre) natten til 9. april, vil være vel kjent for Morgenbladets lesere.

Man hadde ikke da lykken av å ha en utenriksminister ved navn Ihlen.

7. juli 1914 ble Stortinget oppløst og en rekke av statsrådene tok ferie, bl. a. statsminister Gunnar Knudsen. Utenriksminister Ihlen ble oppnevnt som fungerende statsminister fra 20. juli.

23. juli sendte Østerrike-Ungarn sitt ultimatum til Serbien.

«Han (Ihlen) var fullt klar over at verden befant seg på krigens terskel og drøftet stillingen i daglige konferanser med sine regjeringskolleger. Mandag 27. juli ble de militære kommandomyndigheter innkalt til konferanse med utenriksministeren og forsvarsministeren for å komme med forslag om de forføyninger som burde settes i verk.»

I april dagene 1940 ble de militære sjefer møtt med døde ører av regjeringen.

På regjeringskonferansen 28. juli var spørsmålet om å innkalle nøytralitetsvernet oppe, men man ble enig om å se tiden litt an.

29. juli besatte østerrikerne Metrowitch og neste dag ble Beograd bombet.

I forberedende statsråd 30. juli vedtok man å innkalle nøytralitetsvernet ved Bergens befestninger. Senere samme dag ble det på et regjeringsmøte fattet vedtak om å mobilisere de øvrige festninger og treffe ytterligere tiltak, som ble stadfestet i statsråd påfølgende dag.

De var da allerede satt ut i livet.

Lørdag 1. august var den politiske spenning i Europa på bristepunktet, men den eneste krigserklæring som til da forela var den østerriksk-ungarske til Serbia.

Gunnar Knudsen reiste på ny hjem til Borgestad og Ihlen overtok ledelsen av regjeringen. Publikum fikk kjennskap til de vedtak som var fattet ved en kort meddelelse i avisene, hvor det het at Forsvarsdepartementet hadde truffet forføyninger til å beskytte Norges nøytralitet til sjøs og til lands.

«I generalstaben som i admiralstaben hadde man altså truffet alle forberedende disposisjoner foruten de som allerede var satt i verk. Utover dagen 1. august var forbindelsen mellom de ledende militære og utenriksministeren ubrutt.»

Denne kontakt og dette samarbeide manglet fullstendig for tyve år siden.

«Muligheten for et kup fra en eller annen potensiell krigførende ble ikke utelukket, og tiltak i den anledning ble drøftet», skriver Fasting.

Natten til 9. april foreslo politiminister Welhaven at man skulle gå til arrestasjon av major Vidkun Quisling. Justisminister Terje Wold har selv fortalt i kringkastingen at han ikke mente det var nødvendig på det daværende tidspunkt.

Lørdag 1. august kl. 22 kom meldingen om at Tyskland

hadde erklært Russland krig.

Søndag morgen (01.40) gav Ihlen Gunnar Knudsen beskjed pr. telefon at krigen var brutt ut og at han hadde berammet regjeringskonferanse til kl. 9.30. De militære sjefer hadde fått ordre om å innkalle ytterligere forsterkninger til befestningene og kommanderende general og admiral og generalstabssjefen m. fl. var tilsagt å møte kl. 10.00.

I det nattlige regjeringsmøte på Victoria Terrasse 9. april var det ingen som fant på å innkalle de øverste militære sjefer.

Utenriksminister Ihlen og forsvarsminister Keilhau fortsatte sine drøftelser utover natten 2. august.

I overensstemmelse med de råd de militære sjefer hadde gitt foreslo Ihlen at det elektriske mineforsvar skulle settes i funksjon, og under tvil fikk Ihlen på regjeringskonferansen medhold i dette av sine kolleger. Utover dette foreslo Ihlen at resten av flåten skulle mobiliseres og at det skulle innkalles flere tropper til befestningene.

Regjeringskonferansen på Slottet kl. 10.30 søndag godkjente bare de beslutninger som utenriksministeren hadde forberedt om natten og hele apparatet ble straks satt i verk.

«Fjorten timer etterat telegrammet om Tysklands krigserklæring var kommet til Kristiania var alle ordrer gitt», skriver Fasting. Og kan man tilføye: var Norge blitt angrepet i august 1914, ville — for å sitere Arbeiderbladet — overfallet ikke ha kommet «som lyn fra klar himmel».

«Naturligvis var dette i og for seg ikke utrettet på fjorten timer», sier Fasting.

«De militære myndigheter og forsvarsministeren... har uvisnelig heder av sin innsats. Men... med kjennskap til at det under den kritiske måned bare var ett av regjeringens medlemmer som hadde vært på plass hele tiden, er det åpenbart at denne ene hadde kontinuiteten og oversikten i en grad som de andre savnet.»

Som det tydelig er fremgått av generalstabssjef, oberst Hatledals uttalelser til Morgenbladet (22. april) var det ikke noe i veien med Generalstabens innsatsvilje i april 1940. Derimot hadde man en forsvarsminister som ikke var sin oppgave voksen i de kritiske nattetimer på Victoria Terrasse.

Om utenriksminister Kohts kollega i 1914 skriver Fasting: «Utenriksminister Ihlen hadde intet eksempel å ta lærdom av. Han måtte suge inspirasjonen til sine handlinger av sin egen barm...»

Det ville uten tvil ha vært en fordel for Norge om professor Koht — etter utbruddet av den annen verdenskrig — hadde studert sin forgjengers politiske opptreden.

Riktignok gjentar historien seg aldri, men man kan lære av den.

Når Arbeiderbladet 9. april 1960 skriver at man i 1940 tenkte «i den første verdenskrigs baner», beveger den ærede lederskribent seg på noe løs historisk grunn.

Morgenbladet 27/4-60